

Kodolányi vendégei

1955 kora tavaszán találkoztam először Kodolányi Jánossal, e biblikusan nagyszabású, tumultuózus képzeletű, magányos, sötét és harapós íróval.

Azon a napon Várkonyi Nándor társaságában jelentem meg az író balatonakarattyai házában. Kodolányi akkoriban a Balaton mellett húzta ki a telet is. Az akarattyai faluközpontban épült, verandás, szellős nyári lakában. Tündöklő márciusi délelőtt volt. Amilyen csak a vizek partján ragyog. Napfénytől ropogott a tó tükre, a levegő, a kék ég és összes izomzatunk. Megizzadtunk az erős hatástól. Az út mentén sírtak a fák, dallamosan csörögtek az ereszek, foltokban szivárványlott a hó. Jelképesen szinte. Hiszen az író körül is azon a tavaszon enyhült meg a fagy. Még csak a Móricz Zsigmondról szóló, elfogultan izgalmas emlékirata kezdett folydogálni a *Dunántúl* című pécsi folyóiratban. Állítólag évek óta kis háztáji földjének terméséből élt. Felesége a gyümölcs- és zöldségfélékkel naponta kiült

az akarattjai piacra. Várkonyi tavaly nyáron még uborkasalátát ebédelt náluk, kenyérrel.

Csöngetésünkre Kodolányiné zúdult ki a kertkapuhoz. Akár egy robusztus hősnő az *Istenek alkonyá*-ból. Hatalmas termettel, rengeteg vaserős hússal, vállra dobott parasztbundában, két óriás sárdagasztó csizmával a lábán. Csak a Wagner-operákban és az Ormánságban teremnek ilyen sűrű asszonyok. Arca, amikor meglátott bennünket, nem árult el se örömet, se meglepődést, se bosszúságot, se közönyt. Rezzenetlen nyugalommal fogadta Várkonyi lelkes kézcsókját is.

A kerten áthaladva Kodolányit pillantottuk meg a tárt ajtó mögött. Az előszoba homályában állt. Üdvözlésre és ugrásra egyaránt készen. Bal kezével egy fokosbotra görnyedt, jobbját kinyújtva a falnak támasztotta, féloldalasan, csuklott testtartással, magasra húzott vállainak üregéből nézett ránk. Valósággal megijedtem tőle. Az aszszony őszerejű természetével szemben maga volt a támadásra följazott, riadt gyöngeség. Leginkább a szeme lüktető tüzeire emlékszem. A vadak figyelnek így. Az odújukban megzavart vadak. Úgy tűzelt felénk, mint egy megsebzett ordas, aki nyílveesszővel a

bőrében vészeltte át a telet, s most hirtelen rátörnek. Hogy kicsodák? A barátai? Vagy azok, akik megsebeztek?

– Isten hozott, testvér! – Kodolányi el-lökte magát a faltól, s szinte beleesett Várkonyi Nándor karjába. Majd jobbról-balról, oroszosan megcsókolta a vendéget. – Isten hozott!

– És téged is! – mondta rám emelve segélykérő, rettenetes szemét. – Isten hozott téged is! – A mindkét lábára beteg, gerincferdüléssel, gyermektestű írórt szinte át kellett kapnom Várkonyiról. Majd ezek után mélyen belém nézett. – Habár... – mondta, és támogatásra szorulón is, csupán a szeme erejével, mintha ellökne magától. – Tulajdonképpen egy pofont érdemelnél... De erről még tárgyalunk!

– Na, gyerünk beljebb! – Kodolányi egyik kezével a botra, a másikkal az ajtófélfába kapaszkodva utat nyitott nekünk.

De mit is jelenthet ez a pofon? Milyen galádságot követtem el? Miben vétkeztem? Sejtelmem se volt róla.

Kodolányi Jánossal a *Dunántúl* egyik szerkesztőjeként sűrű levelezésben álltam. Afféle érdemtelen költögetőjeként egy érdemekben gazdag, élőhalott írónak. (Pécsi

barátaimmal karban, természetesen.) E levelekben döntöttük el az *Utóhang* című Móricz- emlékirat folytatásos közlését, készítettük elő a *Boldog békeidők* megjelenését a Dunántúli Magvetőnél, és vettük fontolóra a *Végrendelet* bemutatását a Pécsi Nemzeti Színházban. (Később a regény kiadása s a színházi bemutató is megtörtént.) Ifjonti buzgalmamért, ha köszönetet nem is, legalább némi, zavarral fogadható hátba veregetést reméltem volna. Ehelyett jött... a szóbeli pofon!

S hogy miért?

Elhelyeztük csomagjainkat, lemálházunk, pulóverre-ingujjra vetkőztünk a túl meleg lakásban. Majd e barátságos műveletek után a házigazda rám förmedt:

– És most beszélj! Milyen is volt Osvát? Púpos? – kérdezte, mikor letelepedtünk a kerek társalgóasztalnál. – Még hogy Osvát Ernő púpos volt! – sziszegte, magasan domborodó vállai közül. – Mert a cikkemben ez áll! Ide nézz!

Azzal fölkapta a Dunántúl corpus delicti-ként odakészített 10. számát, és kicsapta a 30. lapon.

A vörössel aláhuzigált szöveg így szólt:

„Ez alkalommal a szerkesztőségben tar-

tózkodott Osvát úr is. Sokszor, sokszor leírták már őt, én sem láttam másnak. Nagy homlokú, komoly, púpos, fekete ruhás férfiúnak, aki okosan csillogó, átható tekintetű szemét vastag szemüveg mögé rejtette...”

Kodolányi, akár egy statáriális eljárás ügyésze, ötször-tízszer-hússzor is rábökött a szóra:

– Púpos! Én papost írtam, te szöveggyilkos! Ez inszINUÁCIÓ! Botrány! Skandalum!

Szerkesztői gyakorlatlanságomra hivatkoztam, a nyomda ördögére, a mindenféle határidőkre.

De Kodolányi elvágta a szavamat:

– Ne köntörfalazz! Erre nincs mentség! Miért nem nézted meg a levonatot, miért nem ellenőrizted? ... Húsz-valahány éves korban olyan legyen az ember szeme, akár a sasé. – Az ő szeme most is olyan volt. Mint amikor a sas egy réten vacogó egeret észrevesz. – Jegyezd meg, ha a szerkesztőd lennék, kitepném a hajadat. Megtépáználak! Fenékbe rúgnálak! – Ezt a kifejezést azonban már ő is sokallotta. Lejjebb szállt. – Na, ebből elég... De elvárom, hogy legközelebb helyreigazítsátok a hibát...

(A *Dunántúl* következő számában meg is jelent a Kodolányi fogalmazta hibaigazítás.)

Várkonyi Nándor a süketek mosolygó kérdőzésével, ajkát harapdálva statisztálta végig az egyoldalú civódást. Angyalian béketűrő és nyájas ember volt. Láttá, hogy barátja megint látát ömleszt. Hát nem akart belekérdezni a szavába. Hiszen a mimizált szájmozgással, levegőbe írt betűkkel s kézzel-lábbal történő magyarázat, amelyet gyakran félre is értett, csak elnyújtotta volna az amúgy se kellemes percek.

Kodolányiné némán kézimunkázott egy távolibb sarokban.

Házigazdánk, miután kifújta mérgét, egészen megenyhült.

– Kicsit megmostam a fejét a kölyöknek – mondta, mutogatta Várkonyinak. – Ráfér.

- Mire ér rá? – kérdezte Várkonyi.
- A fejét! – kapott Kodolányi a fejéhez.
- Fáj a fejed? – kérdezte Várkonyi.

Kodolányi most hirtelen elérzékenyült.

– Úgy örülök, hogy itt vagytok! – mondta, és kitárt karjával jobbról-balról mintha össze akarna ölelni bennünket. – Hogy meglegítitek az öreg, beteg farkast.

Majd váratlanul:

- Szeretted a lecsós rántottát?
- Igen – mondtam.

– Mert azt ebédeztünk.

Dehogyan mertem bevallani, hogy a tojásrántotta, amelynek kénes illata a gyermekkori hajmosások undokságát csapja az orromba, a legkiállyhatatlanabb étel.

Ebéd után a két író nekiszabadult a bibliai ókornak.

Kodolányi azon a télen-tavaszon írta *Égő csipkebokor* című hömpölygő Mózes-regényét. Fejezeteként szinte egy még hatalmasabb vállalkozásnak (*Vizöntő, Új ég, új föld, Jehuda bar Simon*). Tudnivaló, hogy Kodolányi figyelmét Várkonyi Nándor több évtizedes megszállottsága, nem is emberszabású tárgyismerete és történelmi kövületeket megpuhító szívóssága irányította a témára: Jónás fia Simon, a birodalomalapító egyiptomi fáraók és az „istenközelben” élő próféták még távolibb korára; az emberi östársadalom és őstermészet csak fantáziával megfeythető mamutnyomaira, s mindezek kapcsán az okkult tudományok, varázsmesterségek, álmefejtések, hieroglifik rejtélyeire. A regényíró a kultúrtörténésztl merített ihletet is. Ezt alighanem kevesen tudják. Baráti munkaszövetségük során kötetnyi levelet váltottak. (Egyszer talán megsokszorosítottak ez érdekes dokumentumok is.) Minden-

esetre, az akarattjai találkozó idején már fél szavakból értették egymást. Várkonyi, nem hallván a saját hangját, istenneveket, biblia-szövegeket, próféciákat, könyvcímeket rikácsolt. Hélios, Nagy Rata, Pohja gyér fogú banyája, Chimalpopoca krónika, Kysikusi Adrastus... Kodolányi pedig, a barátja zsebből előmarkolt „süketceduláira” jegyezte fel a válaszait. De alig vetett a papírra néhány betűt, Várkonyi már tudta, miről van szó: s rácsapott. Jómagam járatlan voltam az antikvitásban. Mégis megrendült érdeklődéssel figyeltem őket. Akárcsak egy régés-régi, az őseim által is elfelejtett, az őseim ősei álomvilágából való városban sétálnék, fűvel benőtt csarnokokban, égboltozatú termekben, szétporladva is ragyogó oszlopok között, amelyekhez nincs közöm, nem volt, nem is lesz soha, de az áhítat kötelező, mivel óriás léptű szellemek jártak itt...

Így múlt el az idő estélig.

Vacsorára a zöldséges rántottába kolbászt is sütöttek.

Kodolányiné közös szobában: férjének a hagyományos, fej- és lábtámlás ágyban, Várkonyinak a kanapén, nekem talán egy tábori alkalmatosságon vetett fekhelyet. Maga

pedig, a paraszti feleségek módján, visszavonult egy szemérmes laktérbe.

– Itt jól fogunk tanyázni – mondá Kodolányi, beteg lábainak nyugalmas vízszintet találva.

Ezentúl, Várkonyi Nándor „kizáró” fogytékossága miatt, kettesben beszélgetünk.

Nem novellát írok, hanem emlékezőt, tehát bevallhatom: ma már fogalmam sincs, miről társalogtunk. Csak nevek jutnak eszembe: Mikes Lajos, Babits, Szabó Lőrinc, Basch Loránd, Zilahy. Pártfogók és képzelt ellenségek. Ez utóbbiak voltak döntő többségben.

Másnap reggel Kodolányi írógépezet jég-eső-verésére ébredtem.

Kodolányi látszólag évekig meddő volt. Egyetlen sort se írt. Emlékezetében rögzítette bibliai félistenektől és szörnyektől hemzsegő, zsúfolt meseszövevényű, archaiszt stílusú regényeit. Elejétől a végéig. Se puskát, se mankót, se jegyzetet nem használt. Majd, amikor a mű „fejben” elkészült, boszorkányos gyorsasággal kopogta papírra a szöveget. Naponta tíz sűrű oldalt írt, szinte diktandóra, gyakran mondat közben, a kötőjelnél hagyva abba a munkát. Ezzel a képességgel nemegyszer dicsekedett is.

Hanem amikor kiléptem a meleg, ágyne-műszagú „tanyából”, újabb meglepetés ért. Kodolányi a falnak fordított íróasztalnál, otthonkában verte gépbe az *Égő csipkebokor* soros napi penzumát – miközben házias esz-mecserét folytatott a feleségével. Hogy mit vásároljon a boltban, s mennyiért. Kihez ugorjon be útközben. Azt a levelet is föl kel-lene adni ifjabb Jánosnak! S ideje lenne már a diót összesöpörni a padláson . . .

Amikor pedig megérzett a háta mögött:

– Jól aludtál? – kérdezte. – Örülök. És az éjszakai beszélgetés is a kedvemre való volt. De a barátságunk azért nem felhőtlen. Ezt ne feledd! – mondta a tegnapi fogadtatás vicсорával, s írt tovább. – Osvát púpjáért még lakolni fogsz!

(*Boldog békeidők* című regényét is ekképp dedikálta később:

„G. Pongrácznak, bár olykor-máskor zú-golódva, mégis szeretettel, meleg kézzorí-tással: Kodolányi.”)

Majd levette ujjait a billentyűkről, s hát-rafordult:

– Míg el nem felejtjük . . . Lediktálom a helyreigazító nyilatkozatot. Itt a papír, ce-ruza, írjad! „Legutóbbi közleményünk 30.

lapján az Osvát Ernőről szóló rész helyesen így hangzik . . .”

Kodolányi János egyébként századunk egyik legtermékenyebb prózaírója. Életmű-ve több százmillió szót tartalmaz.